

УДК 94(477.74-25)(=811.14)"18"(083.89)
DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.28>

МЕТРИЧНІ КНИГИ ОДЕСЬКОЇ СВЯТО-ТРОЇЦЬКОЇ (ГРЕЦЬКОЇ) ЦЕРКВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОДОВОДУ ТА ОТОЧЕННЯ ВІДОМИХ ГРЕКІВ ОДЕСИ ХІХ СТ.

Уварова Олена,

кандидатка історичних наук, доцентка,

доцентка кафедри суспільних наук

Одеського національного медичного університету

ORCID ID: 0000-0003-2274-4003

У статті надано характеристику метричним книгам як історичному джерелу з досліджень генеалогії представників грецької громади м. Одеси у ХІХ ст., цінність якого полягає у тому, що воно об'єднує інформацію про сім'ї, покоління нащадків та в цілому про релігійні та національні громади. Метричні книги як акти записів народження, шлюбів та смертей є носіями інформації про конкретну людину в історичному процесі і за сукупністю відомостей мають значення для історико-краєзнавчих, демографічних і археографічних розвідок, їхній статистичний масив містить відомості для укладення історій окремих родин.

Наголошено на актуальності теми українсько-грецьких зв'язків для історичних і краєзнавчих досліджень, що має як теоретичне, так і прикладне значення. З метою виявлення та аналізу інформаційного потенціалу метричних книг Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви як документальної бази для дослідження родоводу та оточення відомих греків Одеси ХІХ ст. було опрацьовано низку архівних та опублікованих матеріалів. Представлено особливості, які притаманні саме формі ведення записів у Грецькій церкві. Дотримуючись просопографічного підходу та біографічного методу історичних досліджень, наведено інформацію про родини Прокіпеус, Ікономіди, Пападато, Папудови, Латрі, Катаказі і таким чином проілюстровано інформаційний потенціал метричних книг.

Зроблено висновок, що метричні книги Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви є цінним історичним джерелом для встановлення родоводу, а на підставі цього і для висвітлення аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного життя греків Одеси. Введення відомостей з метричних книг Грецької церкви до наукового обігу дозволяє розширити джерельну базу і збільшити науковий доробок з історії грецьких громад України. Метричні книги допомагають на підставі сімейних фактів простежити соціальні та економічні зв'язки мешканців міста. Окреслено подальші розвідки, які можуть бути спрямовані на розширення інформаційного потенціалу метричних книг у напрямку ономастики, етноконфесійної історії, демографії.

Ключові слова: метричні книги, Одеська Свято-Троїцька церква, Одеська грецька церква, греки Одеси, генеалогія, просопографія.

Uvarova Olena. The church registers of the Odesa Holy Trinity (Greek) Church as a source for the study of the genealogy and surroundings of the famous Greeks of Odesa in 19th century

The article describes the church registers as a historical source for research on the genealogy of the Greek community representatives in Odesa in the 19 century, the value of which is that it combines information about families, generations of descendants and about religious and national communities in general. Church registers as acts of records of births, marriages and deaths are carriers of information about a particular person in the historical process and the set of information is important for historical, local lore, demographic and archeographic researches, their statistical array contains information for compiling family histories.

The actuality of the topic of Ukrainian-Greek relations for historical and local lore researches which has both theoretical and applied significance is emphasized. In order to identify and analyze the information potential of the church registers of the Odesa Holy Trinity (Greek) Church as a documentary base for the study of the genealogy and surroundings of the famous Greeks of Odesa in the 19 century, a number of archival and published materials were processed. The peculiarities of the form of records keeping in the Greek Church are presented. Following the prosopographic approach and the biographical method of historical research, information about the families of Procopeus, Iconomidi, Papadato, Papudov, Latri, Katakazi is given and thus the information potential of church registers is illustrated.

It is concluded that the church registers of the Odesa Holy Trinity (Greek) Church are a valuable historical source for a genealogy determination, and on this basis for elucidation of aspects of socio-political, socio-economic and cultural life of Odesa's Greeks. The introduction of information from the Greek Church registers into scientific circulation allows to expand the source base and increase the scientific works in the history of Greek communities in Ukraine. On the base of family facts church registers help to trace the social and economic ties of city dwellers. Further explorations that can be aimed at expanding the information potential of church registers in the direction of onomastics, ethno-confessional history, demography are outlined.

Key words: church registers, Odesa Holy Trinity Church, Odesa Greek Church, the Greeks of Odesa, genealogy, prosopography.

Тема українсько-грецьких зв'язків залишається актуальною для історичних і краєзнавчих досліджень і не обмежується теоретичним, а має і прикладне значення. Грецька громада Одеси XIX ст. не була численною, але діяльність її представників стала важливою і результативною. Серед них були заможні купці, неогоціанти, торговці, домовласники, міські голови, діячі культури і освіти, військові тощо. Греки займали помітне місце у різних сферах – економічній, культурній, суспільній. Духовним центром громади була Одеська Свято-Троїцька церква, яка називалася у місті Грецькою. Цей храм, зведений стараннями місцевих греків на початку XIX ст., – ровесник міста і найстаріша храмова споруда на теперішній час. Метричні книги церкви сьогодні зберігаються в Державному архіві Одеської області, де обробляються генеалогічні запити від нащадків одеських греків, які мешкають у різних країнах світу. Вивчення цих документів істориками збагачує знання про грецьку громаду і допомагає зменшити прогалини в історії міста Одеси, а подекуди і Півдня України.

Метричні книги – це акти записів народження, шлюбів та смертей, а тому є носіями інформації про певну особу в історичному процесі. Окрім важливості для історико-краєзнавчих, демографічних і археографічних розвідок, метричні книги є порівняно достовірною базою для генеалогічних і просопографічних досліджень. Вони є великим статистичним масивом і містять відомості для укладення біографій та історій окремих родин.

Метою статті є виявлення та аналіз інформаційного потенціалу метричних книг Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви як джерела для дослідження родоводу та оточення відомих греків Одеси XIX ст.

Під час проведення дослідження було дотримано загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Відомо, що метричні книги велися відповідно до визначених законодавством правил реєстрації населення, проте вони можуть містити виправлення і помилки, бо власноруч укладалися представниками парафіяльного кліру. Враховуючи це, було задіяно історико-критичний метод для верифікування відомостей щодо прізвищ, віку, родинних зв'язків тощо. Дотримуючись просопографічного підходу та біографічного методу історичних досліджень, представлено родовід та окреслене оточення відомих греків Одеси XIX ст. – Прокопеус, Ікономіди, Пападат, Папудов, Латрі, Катаказі.

Серед дослідників, які звертали увагу на потенціал метричних книг як історичного джерела, можна назвати Кригіну О. В. [1; 2], Лобко Н. В. [3; 4], особливості цього виду документів при вивченні етноконфесійних груп населення розглядала Гедьо А. В. [5; 6], на можливі дослідницькі ризики під час опрацювання метричних книг вказувала Бороденко О. А. [7]. Безпосередньо дослідженням метричних книг релігійних установ Одеси, у тому числі і Грецької церкви, займалася Білоусова Л. Г. [8–10], а прикладом використання як джерела під час просопографічних розвідок щодо історії грецьких переселенців є ґрунтовна праця Томазова В. В. [11].

У Державному архіві Одеської області зберігається близько 7 тис. метричних книг різних релігійних конфесій. Близько 6,2 тис. з них належить до православних парафій і згруповані у фонді № 37 «Херсонська духовна консисторія». Метричні книги Грецької церкви, які входять до цього фонду, не виділено в його межах як окремий комплекс документів, вони враховані у різних описах [10].

Метричні книги велися російською мовою за роками і, як правило, склалися з 3 частин. Частина 1 – «Про народжених» включає такі основні відомості: число і місяць народження та хрещення; відомості про батьків (підданство, титул, чин, звання) та їхні прізвища, імена та по батькові; віросповідання; подібна інформація про хрещених батьків («восприемников»); ім'я священика, що здійснив обряд. Частина 2 – «Про тих, хто вступив у шлюб» містить такі основні відомості: число і місяць вінчання; відомості про нареченого (підданство, титул, чин, звання), прізвище, ім'я та по батькові нареченого, віросповідання, його вік; аналогічні відомості про наречену; подібні відомості про свідків (поручителів); ім'я священика, що здійснив обряд. Частина 3 «Про померлих» має такі основні відомості: число і місяць смерті; число і місяць поховання; відомості про померлого (підданство, титул, чин, звання), прізвище, ім'я та по батькові, його вік і причина смерті; місце поховання; ім'я священика, що здійснив обряд [10, с. 107].

Важливість метричних книг спонукала співробітників Державного архіву Одеської області та Філії Грецького фонду культури в Одесі (директор – Парадісупулос С.) розпочати роботу над унікальним генеалогічним проектом (керівник проекту – зам.директора архіву, к.і.н. Білоусова Л. Г.), який охопив 105 метричних книг і 100000 імен [9]. У результаті було створено автоматизовану базу даних за метричними книгами Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви за 1799–1920 рр. і опубліковано 6 томів довідкового видання «Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. 1799–1920» [12–17]. Показчик не є точною копією метричних книг, а має вигляд переліку імен в алфавітному порядку. Він представлений у вигляді алфавітного списку парафіян

(переважно греків), які пройшли обряди хрещення, одруження та відспівування, а також тих, хто виступав свідками або хрещеними батьками. Таким чином, стає можливим дослідити грецьку громаду за період більший ніж століття на мікро- та макрорівні: від біографії окремої особи до історії цілої родини та дружніх зв'язків [10]. Під час підготовки статті автором використано метричні книги та довідкове видання.

Метричні книги Грецької церкви мають певні особливості діловодства: записи про жінок є більш детальними; у записах про народження дитини могло повідомлятися дівоче прізвище матері. Зазначення імен хресних матерів, поручительок шлюбу є важливим для встановлення родинних зв'язків. Так, хресною матір'ю дитини дуже часто була її родичка, наприклад, тітка за материнською лінією, а свідком на весіллі – сестра нареченої. Могла вказуватися посада чоловіка жінки, яка виступала поручителькою. Інформація про свідків або хресних батьків містить не тільки імена, але й іноземне підданство чи сферу діяльності.

Порівняно з початком XIX ст., діловодство церкви наприкінці XIX – на початку XX ст. відрізняється покращенням якості ведення метричних книг і грамотнішим оформленням записів. Однак, різноманітність в прізвищах зберігалася (зміна заголовних літер чи у корені, різні закінчення тощо), внаслідок чого деякі мали варіанти написання, наприклад: Инглези – Англезі, Инглезий, Энглезі. Подібна ситуація могла бути з написанням імен: Зоя – Зоитца, Зойча, Жоя, Жоитца. Це необхідно враховувати під час пошуку.

Документація Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви розкриває унікальну інформацію для вивчення міграцій та складу грецької громади упродовж 1799–1920 рр. (з незначними перервами), а саме: повідомлення місця проживання до імміграції на терени сучасної України; про зміну соціального статусу та інтеграцію греків у станове суспільство Російської імперії; формування земляцтв усередині грецької громади; історії окремих сімей, династій та особистостей, особливо – першопоселенців [8].

Серед багатьох відомих греків Одеси було обрано декілька, на прикладі встановлення родинної біографії яких можна проілюструвати інформаційний потенціал метричних книг. Серед них – Іван Миколайович Прокопеус (Прокопіус) – колишній власник будинку в центрі Одеси, що сьогодні вважається однією з найстаріших будівель у місті (на розі Грецької та Катерининської вулиць). Метричні книги дозволяють «оживити» ці кам'яні стіни. Іван Миколайович Прокопеус був поручиком у відставці і оселився в Одесі у 1795 р. [18]. Він брав активну участь у справах міста: у березні 1799 р. одеський магістрат обрав його одним з вісьмох «счетчиков», тобто він мав збирати повні і точні відомості про надходження і витрати міста [19, с. 54–55]. Актіві записи дозволили окреслити родинне коло І. М. Прокопеуса. Судячи з них, він мав чотирьох синів – Ксенофонта, Спиридона, Миколу, які також займалися військовою справою, і Дмитра (народився в Одесі у 1801 р.). Дружина його Софія (пом. у 1824 р.) значиться удовою на момент 1819 р. Отже можна припустити, що І. М. Прокопеус помер до того часу [20, арк. 7]. Син Ксенофонт одружився у 1818 р. з «донькою грецького архонта» Катериною Панівною Лазо (титул архонт міг свідчити про шляхетне походження нареченої) [21, арк. 10 зв.].

Не просто перших мешканців міста, а й взагалі нащадків його засновника торкається запис у метричних книгах Грецької церкви за 1912 р. У вересні цього року було хрещено хлопчика на ім'я Рафаїл (народ. 9 листопада 1908 р.), батьками якого було подружжя Ікономіді – Олександр Аристович і Марія Олександрівна [17, с. 98–99]. Також вказано, що весілля відбулося 15 лютого 1912 р. у Києві. У 1914 р. в Одесі народився їхній другий син Аристид. Важливо те, що мати дитини була уроджена де-Рібас і мала відношення до віце-адмірала Йосипа де-Рібаса (1751–1800), якого вважають одним з засновників Одеси. Батьком Марії був відомий в Одесі історик, краєзнавець, автор праці «Старая Одесса» (1913) Олександр Михайлович де-Рібас – онук Фелікса де-Рібаса, рідного брата Йосипа де-Рібаса.

Метричні книги Грецької церкви – це змістовні джерела, які дозволяють простежити процес асиміляції греків в багатонаціональному одеському середовищі. Наприклад, у 1875 р. в церкві відбулося весілля грецького підданого, сина грецького віце-консула Леона (Лева) Ксенофонтовича (Костянтиновича) Пападато і Софії Карлівни Сікард [15, с. 192–193]. Наречена була онукою відомого одеського неогоціанта французького походження Карла Яковича Сікарда (Сікара). У 1885 р. у подружжя народилася дочка Лаура, у 1887 р. син Лев, хресними якого були Пападато Альфред, батько Софії – Карл Філібертович Сікард і двоюрідна сестра Софії – Єлизавета Карлівна Сікард, дружина князя Михайла Родіоновича Кантакузіна, графа Сперанського [22, арк. 268].

Відомості з метричних книг Грецької церкви значно доповнили біографію одеського громадського діяча, грека за походженням, Костянтина Фотійовича Папудова. Це заможний купець 1-ої гільдії, який очолював один з провідних у зерновому експорті торгових домів, міський голова Одеси у 1842–1845 рр. Ймовірно, на добробут К. Ф. Папудова вплинули його родинні зв'язки з іншими грецькими купецькими

сім'ями. Першою дружиною була Деспіна Пантеліївна – представниця заможного купецького роду Родоканакі [11, с. 217]. Інформацію про смерть у віці 16 років їхньої дочки Калліопи у 1850 р. в Одесі знаходимо в метричних книгах [13, с. 226]. У подружжя був ще син Олександр. Дітьми від другого шлюбу з Аріадною Севастопуло, представницею іншої купецької родини, були син Анатолій (у 47 років помер в Одесі у 1894 р.), дочки Аріадна, Ольга та Євгенія (померла у 8-річному віці у 1852 р.) [13, с. 226; 16, с. 216]. До кола спілкування К.Ф. Папудова входили представники відомих купецьких родин Одеси: Петрококіно, Раллі, Родоканакі, Севастопуло, Маврокордато, Папудогло. Останні, як було встановлено на підставі архівних документів, у т.ч. і метричних книг, були родичами К. Ф. Папудова [12, с. 366–367, 392–393; 23, арк. 38–51 зв.; 24, арк. 1–4, 8; 25, арк. 279 зв.]. Але у справі встановлення року народження К. Ф. Папудова метричні книги внесли плутанину. У записі про його одруження у 1844 р. зазначено вік – 47 років [13, с. 226]. Тоді як у записі про смерть у 1879 р. віком вказано 97 років [15, с. 194]. Тобто орієнтовно він міг народитися або у 1797 р., або у 1782 р. У такому випадку допомогли додаткові джерела, згідно яким можна схилитися до версії 1797/8 р. [26, арк. 8].

Метричні книги Грецької церкви дотичні і до мистецької спільноти. Так, є запис про одруження у 1874 р. лікаря Пелопіда Савовича Латрі з Оленою Іванівною Пако (у дівочтві Айвазовською) [14, с. 114–115]. Олена Іванівна – старша донька відомого художника Івана Айвазовського (1817–1900). У пари було троє дітей Михайло, Олександр і Софія. Михайло Пелопідович Латрі також став художником, навчався у Архіпа Куїнджі. Запис про його народження в Одесі 8 листопада 1875 р. можна знайти у метричних книгах [15, с. 144–145]. Хресною матір'ю Михайла була його тітка по матері – Олександра Іванівна Лампсі (уроджена Айвазовська). Цікавим видається родинне коло сім'ї Латрі. Брат Пелопіда Савовича – Олександр Савович Латрі – був одружений з Каліопою Пантеліївною Маврокордато, яка походила з купецької родини Пантелія Амвросійовича Маврокордато (гілка Вітелла) [11, с. 152–153; 14, с. 114–115]. Двоюридним братом Пантелія Маврокордато був представник іншої відомої одеської купецької родини Євстратій Лаврентійович Петрококіно [11, с. 152–153].

Зрозуміло, що у суспільстві того часу спілкування відбувалося переважно в межах однієї соціальної групи. Саме за переліком свідків чи хресних батьків можна уявити до якого стану належала та чи інша особа.

Серед аристократичних грецьких родин було звернуто увагу на константинопольський фанаріотський рід Катаказі, представники якого переселилися до Російської імперії на початку XIX ст. В Одесі у камер-юнкера Антона Костянтиновича Катаказі з дружиною Катериною Георгіївною народилися діти: Катерина (1852 р.н.), Марія (1853 р.н.), Микола (1854 р.н.) і, можливо, Костянтин (помер у 1849 р.) [13, с. 126–127; 14, с. 88–89; 27, арк. 262зв.; 28, арк. 284зв.]. Встановити місце А. К. Катаказі у генеалогії роду не вдалося. Виникла думка, що він був сином Бессарабського цивільного губернатора у 1817–1825 рр. Костянтина Антоновича Катаказі і Катерини Костянтинівни Іпсиланті. Але таким він не згадується в опрацьованих літературних та Інтернет-джерелах. Так чи інакше, Антон Костянтинович Катаказі був пов'язаний з родами Катаказі та Іпсиланті, про що свідчить інформація про хресних батьків його дітей, якими були дійсний статський радник Костянтин Антонович Катаказі і княгиня Єлизавета Костянтинівна Іпсиланті – мати Катерини Іпсиланті і діячів грецького визвольного руху Олександра, Дмитра і Миколи Іпсиланті [13, с. 126–127; 14, с. 88–89; 27, арк. 262зв.; 28, арк. 284зв.].

Отже, цінність метричних книг у тому, що вони об'єднують не тільки три основних факти життя окремих особистостей (народження, шлюб, смерть), а ще й також інформацію про їхні сім'ї, покоління нащадків та в цілому про релігійні та національні громади. Введення відомостей з метричних книг Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви до наукового обігу дозволяє розширити джерельну базу і збільшити науковий доробок з історії грецьких громад України. Метричні книги допомагають «олюднити» історичний матеріал, «оживити» сухі демографічні факти і на підставі сімейних родоводів простежити соціальні та економічні зв'язки мешканців міста.

Подальші розвідки можуть бути спрямовані на розширення інформаційного потенціалу метричних книг Грецької церкви у напрямку ономастики, етноконфесійної історії, демографії тощо. Серед родин, які можуть бути досліджені у майбутньому – Амвросіо, Кехрібарджі, Кріона, Метакса, Папудогло, Рігана та багато інших. І, якщо відшукувати родовід відомих греків допомагає залучення ще й інших архівних документів та літератури, то простежити спорідненість між собою представників інших верств населення можливо, в першу чергу, на підставі метричних книг.

Можна зробити висновок, що метричні книги Одеської Свято-Троїцької (Грецької) церкви є цінним історичним джерелом для встановлення родоvodu та оточення греків Одеси, а на підставі цього і для висвітлення аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного життя міста.

Література:

1. Кригіна О. В. Інформаційний потенціал метричних книг представників різних віросповідань. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип. 25. 2017. С. 75–80.
2. Кригіна О. В. Інформаційний потенціал метричних книг як історичних джерел. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки*. Т. 29(68). № 1. 2018. С. 84–88.
3. Лобко Н. В. Метричні книги церков як джерело генеалогічної інформації. *Українська історична наука на шляху творчого поступу* : доповіді та повідомлення III Міжнародного наукового конгресу українських істориків. Луцьк, 17–19 травня 2006 р. Луцьк, 2007. Т. 1. С. 232–237.
4. Лобко Н. В. Особливості використання метричних книг церков при проведенні генеалогічних досліджень. *Сумський історико-архівний журнал*. 2012. № XVI-XVII. С. 70–74.
5. Гедьо А. В., Кригіна О. В. Конфесійні та етнокультурні маркери в метричних книгах. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 62–64.
6. Hedo A., Kryhina O. Religious and cultural features of church records of civil status parish registers. *TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. Tom 6. Nr 16. P. 63–70.
7. Бороденко О. А. Метричні книги як джерело у вивченні шлюбності другої половини XVIII – першої половини XIX століття: можливі дослідницькі ризики. *Universum Historiae et Archeologiae*. 2019. Vol. 2(27). Issue 2. P. 185–196.
8. Білоусова Л. Г. Метричні книги державного архіву Одеської області як джерело для дослідження міграцій та етноконфесійної історії Півдня України. *Архіви України*. 2015. № 2. С. 80–124.
9. Білоусова Л. Г. Метричні книги у Державному архіві Одеської області. *Державний архів Одеської області. Зведений каталог метричних книг*. Вип. I. 1797–1939. Одеса : Прес-кур'єр, 2011. С. 76–90. (Праці Державного архіву Одеської області. Т. XXXIII).
10. Белоусова Л. Г. Одесская Греческая Свято-Троицкая церковь: история и документальное наследие. *Державний архів Одеської області. Зведений каталог метричних книг*. Вип. I. 1797–1939. Одеса : Прес-кур'єр, 2011. С. 101–115. (Праці Державного архіву Одеської області. Т. XXXIII).
11. Томазов В. Греки-хіосці на Півдні України (кінець XVIII ст. – 1917 р.): між традиціями національного самозбереження та практиками соціокультурної адаптації. К., 2020. 354 с.
12. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. I. 1799–1831, 1836. Изд. 2-е, дополн. / авт.-сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Удача, 2014. 552 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XXXVIII.)
13. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. II. 1834–1852. / авт.-сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Друк, 2002. 374 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. VIII.)
14. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. III. 1853–1874 гг. / авт.-сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Фотосинтетика, 2004. 237 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XI.)
15. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. IV. 1875–1891 гг. / авт.-сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Фотосинтетика, 2005. 333 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XII.)
16. Греки Одессы: именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. V : 1802, 1892–1906 гг. / авт. и сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Чорномор'я, 2005. 320 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XV.)
17. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. VI. 1907–1920 гг. / авт.-сост. : Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Чорномор'я, 2009. 344 с. (Труды Государственного архива Одесской области. Т. XXVII.)
18. Губарь О. Дом Прокопеуса. *Всемирные одесские новости*. 2017. № 1. С. 6. URL https://www.odessitclub.org/publications/won/won_99/won_99-6.pdf
19. Орлов А. Г. Исторический очерк Одессы с 1794 по 1803 год. Одесса : типография А. Шульце, 1885. 144 с.
20. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 228.
21. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 218.
22. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 13. Спр. 36.
23. Державний архів Одеської області. Ф. 2. Оп. 11. Спр. 1.
24. Державний архів Одеської області. Ф. 17. Оп. 3. Спр. 284.
25. Державний архів Херсонської області. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 2 (1816 р.).
26. Державний архів Херсонської області. Ф. 22. Оп. 1. Спр. 32.
27. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1131.
28. Державний архів Одеської області. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 977.